

- [Jelektronnyj resurs]. – 2009 – № 2. – S. 1–17. – Rezhim dostupa: <http://www.psyanima.Ru/journal/2009/2/index.php>. – Data dostupa: 10.01.2011.
6. Babaeva Ju.D. Psihologicheskie posledstviya informatizacii / Ju.D. Babaeva, A.E.Vojkskuskij // Psihologicheskij zhurnal. – № 1. – 1998. – S. 89–100.
  7. Velichkovskij B.M. Iskra ψ : novye oblasti prikladnyh psihologicheskikh issledovanij / B.M. Velichkovskij // Vestnik Mosk. un-ta. – Serija. 14. – Psihologija. – 2007. – № 1. – S. 57-72
  8. Venger L.A. Vospriyatie i obuchenie / L.A. Venger. – M.: Prosveshhenie, 1969. – 366 s.

Резюме. У статті аналізується проблема тактильного сприйняття предметів з варіативною формою. Автором описані результати корекції перцептивних дій підлітків при сприйнятті предметів з варіативною формою. Ці результати підтверджують ефективність перцептивного навчання. Корекція перцептивних дій підлітків-геймерів призводить до відновлення ланок моделі перцептивної дії і появи шкали гнучкості для оцінки предметів варіативної форми.

Ключові слова: модель перцептивної дії, предмети з варіативною формою, сприйняття, перцептивні дії, перцептивне навчання, сенсомоторна гімнастика, підлітки з комп'ютерною залежністю (геймери).

Summary. The problem of tactile perception of the objects with variable form is analyzed in this article. The author describes the results of correction of perceptual actions of the teenagers with computer addiction (gamers) in the perception of variable form objects. These results prove the effectiveness of the perception training. The correction of the perception skills with teenagers-gamers leads to the rehabilitation of the perception skill model and the appearance of flexible scale in variable form objects perception.

The control group of adolescent gamers which was not carried out remedial work have occurred minor changes flexibility of scale appeared only two teenagers. It is found that adolescents in the experimental group to a greater extent compared with young control group, improved perceptual actions. After perceptual learning in adolescents gamers experimental group had a new scale in distinguishing and evaluating with variable form (47 people). We have developed a method of restoring the broken links of perceptual model of action with the subject variation forms can be checked and another group of young people with impaired vision and the blind. In the event of a successful recovery unit's model in this group of adolescents, the results can be used to improve the adaptation of teenagers to society and improve their perception and differentiated items the objects with variable form.

Key words: a model of perceptive action, the objects with the variable forms, perception, perceptual actions, perceptual learning, sensorimotor exercises, teenagers with computer addiction (gamers).

УДК 159. 923. 2

Д.В. СПИВАК

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОГО ОБРАЗУ «Я» У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЙ

У статті розкрито стан вивчення розвитку професійного образу «Я» у майбутніх фахівців допомагаючих професій. Презентовано результати здійсненого автором теоретичного аналізу сучасних вітчизняних досліджень розвитку професійного образу «Я» майбутніх фахівців допомагаючих професій, які проводилися у різних галузях психологічної науки. Встановлено недостатнє вивчення проблематики розвитку професійного образу «Я» майбутніх фахівців допомагаючих професій протягом їх навчання у вищій школі.

Ключові слова: професійний образ «Я», майбутні фахівці, допомагаючі професії, студенти, вищий навчальний заклад.

Постановка проблеми. В сучасних умовах трансформацій вітчизняної вищої освіти у напрямку гуманізації та гуманітаризації з метою гармонізації особистісного становлення кожного учасника навчально-виховного процесу актуалізується проблема розвитку його образу «Я». Розв'язання цієї проблеми є нагальним на етапі професійного навчання, адже уявлення особистості про себе як суб'єкта конкретної фахової діяльності мають гармонійно інтегруватися до її образу «Я» загалом, не зумовлюючи появу суперечностей у реальних та ідеальних уявленнях про себе тощо. Водночас на пильну увагу з боку науковців заслуговують студенти вищих навчальних закладів, які здобувають професію, що передбачає взаємодію і надання допомоги іншим людям, зокрема вчителя, психолога, соціального працівника й т. ін. Тому питання розвитку професійного образу «Я» студентів спеціальності «соціальна робота» і пошуки ефективних шляхів його формування вже з першого року їх навчання у вищій школі є нагальними для сучасної психологічної науки та педагогічної практики.

Мета статті. З огляду на зазначене, метою публікації стало висвітлення результатів теоретичного аналізу наукових робіт вітчизняних психологів із проблематики розвитку професійного образу «Я» у майбутніх фахівців допомагаючих професій.

Результати теоретичного дослідження. Вивчення науковцями низки аспектів проблеми розвитку професійного образу «Я» студентів вищих навчальних закладів у процесі їх навчання презентовані у дослідженнях, які проводилися в різних галузях психологічної науки.

Зокрема у галузі вікової та педагогічної психології Р. В. Каламаж вивчала психологічні основи формування професійної «Я-концепції» майбутніх юристів. Учена підкреслила специфіку змістового наповнення цього важливого конструкту «Я-концепції» майбутніх фахівців, що пов'язана з особливостями обраної ними професії. За її розумінням, професійна «Я-концепція» майбутніх юристів є складним утворенням, що містить особистісні та професійні цінності, особистісні та професійні якості, а також професійні знання і вміння.

Важливим є положення Р. В. Каламаж про професійну «Я-концепцію» майбутнього фахівця як основний чинник його професійного самовизначення, самооцінювання і розвитку. За переконаннями психолога, процесу професійної самоідентифікації й самореалізації суттєво сприяє те, що професійна «Я-концепція» майбутнього фахівця є інтеграційним конструктом системи, до якої належить особистість цього фахівця, його професійна діяльність та її умови.

Вважаємо, що висвітлені теоретичні наукові положення можуть стосуватися не лише майбутніх фахівців юридичної, а й інших сфер. Так, професійну «Я-концепцію» майбутніх фахівців, що є конструктом загальної «Я-концепції» особистості, можна розуміти як складне інтегративне утворення, когнітивно-емоційне наповнення якого пов'язано з їх особистісними та професійними самоцінностями і якостями, професійними знаннями й вміннями.

Значущими видаються й емпірично виявлені дослідницею особливості динаміки розвитку професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців у сфері юридичної діяльності. А саме – зростання кількісних показників високого рівня актуалізованості професійної ідентичності студентів із кожним роком навчання у вищій школі. В їх професійному образі «Я» помічено збільшення кількості якостей, що зумовлено засвоєнням таких професійних знань, які стосуються особистості фахівця [2]. З огляду на розкриті емпіричні результати, можемо припустити, що подібні зміни у динаміці становлення професійної ідентичності та професійного образу «Я» виявлятимуться за певних умов й у студентів інших спеціальностей. Проте, це припущення потребує експериментальної перевірки, результати якої висвітлюватимуться у наших наступних публікаціях.

У межах вікової й педагогічної психології С. О. Ренке вивчав психологічні чинники розвитку професійного образу «Я» у майбутніх психологів. Науковець виокремив такі компоненти досліджуваного процесу, як: усвідомлення студентами уявлень про обрану професію, її норм і вимог; прийняття ними професійних норм і цінностей; емоційно-ціннісне ставлення до своєї професії та до себе як майбутнього фахівця; мотив саморозвитку. Доцільно відзначити, що до структури професійного образу «Я» особистості він зарахував і конструкти професійної свідомості (зокрема її усвідомлені уявлення про майбутню професію, ставлення до цієї професії). Водночас на увагу заслуговує встановлений дослідником зв'язок рівнів розвитку (квазіобраз, розмитий, узагальнений, конвенціональний, гармонійний) професійного образу «Я» студентів із їх мотивацією (негативною чи позитивною). Так, статистично значущим виявився зв'язок гармонійного і конвенціонального професійного образу «Я» з внутрішніми мотивами; натомість квазіобразу, розмитого й узагальненого – з негативною мотивацією студентів. Предметом емпіричного дослідження були і гендерні особливості розвитку професійного образу «Я» майбутніх психологів. За результатами проведеного експерименту він зафіксував статистично значущі відмінності у юнаків і дівчат за показниками самоприйняття, самоприхильності, самоповаги, врівноваженості, інтернальності та емоційної лабільності. Окрім цього, у роботі доведено, що змістове наповнення конструктів професійного образу «Я» майбутнього фахівця зазнає суттєвих змін у процесах його професійного самовизначення, самоорганізації та персоналізації [6].

Відзначимо, що як Р. В. Каламаж, С. О. Ренке підкреслили зумовленість процесу розвитку професійного образу «Я» майбутніх фахівців допомагаючих професій превалюючими у них професійними та особистісними цінностями. Предметом наукового дослідження Є. В. Кірейчевої, що також проводилося у межах вікової та педагогічної психології, були соціально-психологічні умови розвитку професійної «Я-концепції» майбутніх учителів. За розумінням психолога, сутність феномена «Я-концепція» віддзеркалюють більш-менш стійкі, певною мірою усвідомлені уявлення особистості про власне «Я». Цей феномен вона вважає таким інтеграційним утворенням особистості, що є системою її установок щодо самої себе. Натомість така система формується в процесі комунікативних взаємодій особистості та її практичної діяльності. У структурі «Я-концепції» майбутнього вчителя науковець виокремила три основних компоненти: 1) когнітивний – його уявлення про власні особистісні та професійні якості, здібності; 2) емоційний – самооцінка своїх особистісних і професійних рис, здібностей; 3) поведінковий – саморегуляція, готовність до особистісного та професійного саморозвитку. Доцільно відзначити, що перший, когнітивний компонент «Я-концепції» майбутнього вчителя, виокремлений Є. В. Кірейчевої, не лише віддзеркалює психологічну сутність професійного образу «Я» майбутнього фахівця, а й засвідчує згоду автора зі схожими науковими положеннями психологів, які вже презентовано. А саме – уявлення студента про особистісні та професійні якості майбутнього фахівця як конструкти його професійного образу «Я».

В процесі емпіричного дослідження психолог зафіксувала вплив на розвиток «Я-концепції» майбутніх учителів низки соціально-психологічних умов, а саме – родинного виховання; специфіки спілкування; рівня їх навчальних досягнень у загальноосвітній і вищій школах, індивідуально-психологічних особливостей особистості студентів (інтересів, сенсу життя, акцентуацій характеру). Також вона емпірично встановила позитивний вплив процесу навчання у вищій школі на емоційний і поведінковий компоненти професійної «Я-концепції» студентської молоді. Виявлену позитивну динаміку засвідчило збільшення у респондентів від першого до п'ятого курсу кількісних показників адекватної самооцінки, позитивного самоприйняття,

усвідомленої саморегуляції та готовності до подальшого професійного й особистісного саморозвитку. Водночас було констатовано відсутність значних змін у змісті когнітивного компонента професійної «Я-концепції» студентів упродовж їх навчання у вищій школі, що підтвердилося незмінністю у них зрілості «Я», рефлексії, ясності «Я-концепції» від першого до п'ятого курсів [3].

Резюмуючи емпіричні висновки психолога, відзначимо, що окремі з виявлених чинників вочевидь суттєво впливають і на розвиток професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців інших допомагаючих професій, зокрема соціальних працівників. Зазначимо, що схоже до С. О. Ренке, Є. В. Кірейчева також зафіксувала зміни у становленні майже усіх структурних компонентів професійної «Я-концепції» майбутніх учителів, окрім когнітивного. Вивченню провідних чинників розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів присвячено дослідження К. С. Тороп, що також виконано в межах вікової та педагогічної психології. У структурі професійної ідентичності майбутніх педагогів науковець виокремила основні компоненти (когнітивний, ціннісно-смысловий, мотиваційний) та їх конструкти (рефлексія, прагнення особистості до професійно-педагогічного саморозвитку, самоставлення, особистісні диспозиції – доброта, самодостатність, вдовolenість обраною професією, наявність чи відсутність фрустрації). Підтримуючи загалом розуміння психологом структури професійної ідентичності майбутніх фахівців у сфері педагогічної діяльності, ми не можемо погодитися з трактуванням нею рефлексії як конструкту досліджуваного феномена. Адже у психологічній науці вчені визначають особистісну рефлексію як процес, вважаючи її основним психологічним механізмом розвитку самосвідомості [1].

До функцій професійної ідентичності майбутнього фахівця психолог зарахувала адаптаційну (виявляється у пристосуванні особистості до умов професійного середовища), визначальну (відбивається в її статусі з-поміж інших фахівців), смислову (віддзеркалюється в усвідомленні цілей вибраної фахової діяльності) та формалізаційну (у рівні сформованості уявлень про себе як професіонала). Підкреслимо, що теоретичні положення, сформульовані К.С. Тороп, й емпірично підтвердилися у дослідженні. Зокрема дослідниця встановила, що процес розвитку професійної ідентичності респондентів пов'язаний із їх адаптацією у педагогічній спільноті, трансформацією досвіду як професіонала і прогнозуванням перспектив фахової діяльності. Також вона переконливо довела, що основним чинником розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів є усвідомлення ними особистісного досвіду. Адже зміст професійної ідентичності визначає ставлення особистості до себе як фахівця, що може бути позитивним і негативним [7]. Особливості формування професійної «Я-концепції» у студентів факультету фізичного виховання та спорту вищих навчальних закладів та визначення умов ефективності досліджуваного процесу перебували у фокусі наукового інтересу В.О. Швидкого. Відзначимо, що це дослідження також виконано в межах вікової та педагогічної психології. Схоже до Р. В. Каламаж, науковець розглянув професійну «Я-концепцію» майбутнього фахівця як важливу складову загальної «Я-концепції» особистості. За його переконаннями, розвиток професійної «Я-концепції» респондентів суттєво залежить від сили зв'язку між їх ідеальним образом «Я» та усвідомленням і прийняттям ними соціально заданого образу фахівця у галузі фізичного виховання і спорту. Основним психологічним механізмом розвитку професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців визначено рефлексію особистості, що містить її саморозуміння, самоуправління і саморозвиток. Не менш важливими механізмами досліджуваного процесу виступають предметна та соціальна рефлексія. Так, предметна рефлексія виявляється у певному досвіді особистості, що відбиває її ставлення до збереження довкілля. Натомість соціальна рефлексія стосується розвитку інтегрованого професійного образу «Я» студентів і подолання ними таких стереотипів, які існують у соціумі та пов'язані зі значущістю їх майбутньої професійної діяльності [8].

Підтримуючи наукові погляди В.О. Швидкого загалом, відзначимо, що, ймовірно, схожі види рефлексії, а точніше, особистісна саморефлексія, предметна та соціальна рефлексія можуть виступати важливими механізмами розвитку професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців допомагаючих професій загалом і сфери соціальної роботи зокрема. Однак, це припущення, як і попередньо сформульовані, потребують експериментальної перевірки та підтвердження у контексті дослідження процесу розвитку професійного образу «Я» майбутніх соціальних працівників. У галузі соціальної психології предметом наукового інтересу Н.І. Машенко виступали соціально-психологічні чинники становлення професійної самосвідомості студентів технічних університетів. Підкреслимо, що до структури професійної самосвідомості психолог зарахувала такий важливий конструкт, як образ «Я-фахівець». Унаслідок проведеного дослідження вона встановила, що соціально-психологічними чинниками становлення професійної самосвідомості студентів технічних університетів є їх узагальнені уявлення про значущість майбутньої фахової діяльності та соціальні прояви такої діяльності. Окрім цього, вона виявила зумовленість процесу професійного становлення майбутніх фахівців певним типом адаптації у соціумі, що відбивається в їх прагненнях наблизити ідеальний образ «Я-фахівець» із образом, який є соціально заданим. Думаємо, що вплив подібних соціальних (стереотипи, які задано у соціумі) та психологічних (значущість обраної професії) чинників ми зможемо простежити, емпірично вивчаючи процес розвитку професійного образу «Я» майбутніх соціальних працівників. За переконаннями Н.І. Машенко, інтенсифікації процесу розвитку професійної самосвідомості студентів технічних університетів сприяє актуалізація різних видів рефлексії, зокрема особистісної (усвідомлення уявлень про себе як фахівця), соціальної (розуміння значущості майбутньої професійної діяльності) та предметної (усвідомлення результативності професійних дій) [5]. Як бачимо, узагальнення Н.І. Машенко про значущість особистісної, соціальної та предметної рефлексії у процесі розвитку образу «Я-фахівець» студентської молоді є схожими до висновків В.О. Швидкого. Особливості професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців сфери правоохоронної

діяльності в межах загальної психології та історії психології вивчав П.В. Макаренко. За позицією науковця, стрижневою складовою професійної «Я-концепції» майбутнього фахівця є процес його ідентифікації з вибраною професією, що пов'язаний із мотивами здійсненого ним професійного вибору. Зокрема з високим рівнем професійної самоідентифікації корелює позитивне емоційне прийняття особистістю конкретного професійного оточення, що зумовлює успішність її входження до цього оточення.

В процесі проведеного дослідження психолог простежив динаміку розвитку професійної «Я-концепції» майбутніх фахівців сфери правоохоронної діяльності. Зокрема він з'ясував, що специфіка цього виду діяльності може як позитивно, так і негативно впливати професійну «Я-концепцію» респондентів. Важливим видається висновок науковця про те, що перспективна професійна самоідентифікація студентів, майбутніх фахівців сфери правоохоронної діяльності є провідним чинником розвитку їх професійної «Я-концепції» та професійного становлення [4].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, проведений теоретичний аналіз сучасних досліджень вітчизняних психологів дозволив уточнити розуміння психологічної сутності феномена професійного образу «Я» майбутніх фахівців допомагаючих професій загалом і сфери соціальної роботи зокрема. Найвиразніше психологічну сутність цього феномена відбивають уявлення майбутнього фахівця про власні професійно значущі особистісні якості та вміння. Окрім цього, здійснений аналіз засвідчив, що психологічні особливості розвитку професійного образу «Я» майбутніх соціальних працівників у процесі їх навчання у вищій школі ще не виступали предметом спеціального вивчення дослідників у межах вікової та педагогічної психології. Натомість вирішення цього завдання сприятиме зростанню рівня особистісної готовності студентів до професійної діяльності у сфері соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Большой психологический словарь / [сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко]. – Спб. : Прайм–ЕВРОЗНАК, 2003. – 672 с. – (Проект «Психологическая энциклопедия»).
2. Каламаж Р.В. Психологія формування професійної Я-концепції майбутніх юристів: дис. ...доктора психол. наук : 19.00.07 / Руслана Володимирівна Каламаж. – Острого, 2010. – 487 с.
3. Кірейчева Є.В. Соціально-психологічні умови розвитку професійної «Я-концепції» майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / Є.В. Кірейчева. – К., 2010. – 22 с.
4. Макаренко П.В. Професійна «Я-концепція» майбутніх фахівців правоохоронної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «загальна психологія, історія психології» / П.В. Макаренко. – Харків, 2001. – 20 с.
5. Мащенко Н.І. Соціально-психологічні чинники становлення професійної самосвідомості студентів технічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 «соціальна психологія, психологія соціальної роботи» / Н.І. Мащенко. – К., 2005. – 20 с.
6. Ренке С.О. Психологічні чинники становлення професійного образу «Я» у майбутніх психологів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Сергій Олександрович Ренке. – К., 2010. – 246 с.
7. Тороп К.С. Усвідомлення особистісного досвіду майбутніми педагогами як чинник формування їх професійної ідентичності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / К.С. Тороп. – К., 2008. – 20 с.
8. Швидкий В.О. Особливості формування Я-концепції в професійному становленні особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «педагогічна та вікова психологія» / В.О. Швидкий. – К., 2007. – 18 с.

References

1. Bol'shoj psihologicheskij slovar' / [sost. i obshh. red. B. Meshherjakov, V. Zinchenko]. – Spb. : Prajm–EVROZNAK, 2003. – 672 s. – (Proekt «Psihologicheskaja jenciklopedija»).
2. Kalamazh R.V. Psihologija formuvannja profesijnoi' Ja-koncepcii' majbutnih jurystiv : dys. ... doktora. psyhol. nauk : 19.00.07 / Ruslana Volodymyrivna Kalamazh. – Ostrog, 2010. – 487 s.
3. Kirejcheva Je.V. Social'no-psyhologichni umovy rozvytku profesijnoi' «Ja-koncepcii'» majbutnih uchyteliv : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk : spec. 19.00.07 «pedagogichna ta vikova psihologija» / Je.V. Kirejcheva. – K., 2010. – 22 s.
4. Makarenko P.V. Profesijna «Ja-koncepcija» majbutnih fahivciv pravoohoronnoi' dijalnosti : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk : spec. 19.00.01 «zagal'na psihologija, istorija psihologii» / P.V. Makarenko. – Harkiv, 2001. – 20 s.
5. Mashhenko N.I. Social'no-psyhologichni chynnyky stanovlennja profesijnoi' samosvidomosti studentiv tehnicnyh universytetiv : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk : spec. 19.00.05 «social'na psihologija, psihologija social'noi' roboty» / N.I. Mashhenko. – K., 2005. – 20 s.
6. Renke S.O. Psihologichni chynnyky stanovlennja profesijnogo obrazu «Ja» u majbutnih psyhologiv : dys. ... kand. psyhol. nauk : 19.00.07 / Sergij Oleksandrovych Renke. – K., 2010. – 246 s.
7. Torop K.S. Usvidomlennja osobystisnogo dosvidu majbutnimy pedagogamy jak chynnyk formuvannja i'h profesijnoi' identychnosti : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk : spec. 19.00.07 «pedagogichna ta vikova psihologija» / K.S. Torop. – K., 2008. – 20 s.

8. Shvydkyj V.O. Osoblyvosti formuvannja Ja-koncepcii' v profesijnomu stanovlenni osobystosti : avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk : spec. 19.00.07 «pedagogichna ta vikova psihologija» / V.O. Shvydkyj. – K., 2007. – 18 s.

Резюме. В статье раскрыто состояние изучения развития профессионального образа «Я» у будущих специалистов помогающих профессий. Представлены результаты проведенного автором теоретического анализа современных отечественных исследований развития профессионального образа «Я» будущих специалистов помогающих профессий, которые проводились в различных отраслях психологической науки. Установлено недостаточное изучение проблематики развития профессионального образа «Я» будущих специалистов помогающих профессий в течении их обучения в высшей школе.

Ключевые слова: профессиональный образ «Я», будущие специалисты, помогающие профессии, студенты, высшее учебное заведение.

Summary. This article deals with the study of the state of professional image «I» in the future professionals of helping professions. Results of the analysis carried out by the author of theoretical studies of modern domestic professional image «I» future professionals of helping professions, held in different areas of psychology. It was revealed that the subject of scientific study psychologists advocated the development of professional image «I» future professionals of the legal and technical fields, as well as future teachers. Conducted analysis of contemporary psychological research has allowed local psychologists clarify the understanding of the nature of a professional image of «I» and establish the basic factors of development in university students. It was established insufficient study of the problems of professional image «I» future professionals helping professionals during their training in high school. In particular outside scientific interest local psychologists left the question of the development of professional image «I» of future specialists in social work.

Key words: professional image of «I», future professionals, helping profession, students, university.

УДК 159. 923. 2

Л.М. СПИВАК

ВІКОВА ДИНАМІКА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОРЕФЛЕКСІЇ ЮНАЦТВА ЗА ПОКАЗНИКОМ «РІДНА МОВА»

У статті проаналізовано сучасний стан вивчення проблеми розвитку національної самосвідомості особистості юнацького віку та визначено найбільш перспективні напрями її подальшої розробки. Доведено, що важливою умовою конструктивного дослідження зазначеної проблеми є вивчення національної саморефлексії, що є одним із психологічних механізмів розвитку національної самосвідомості особистості в юності. Презентовано нові емпіричні матеріали, які висвітлюють вікову динаміку національної саморефлексії особистості юнацького віку за показником «рідна мова».

Ключові слова: національна самосвідомість, національна саморефлексія, рідна мова, особистість, юнацький вік.

Постановка проблеми. В сучасних умовах невинної інтеграції української держави до світового соціокультурного простору актуалізується проблема розвитку національної самосвідомості її молодих громадян. Основними завданнями Державної Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді задекларовано розвиток національної ідентичності та національної свідомості, виховання поваги до мови, культури і традицій нації, потреби у збереженні її цінностей. Задля розв'язання визначених завдань важливим є вивчення питання національної саморефлексії особистості юнацького віку за показником «рідна мова». Адже національна саморефлексія виступає одним із важливих механізмів розвитку національної самосвідомості особистості в період юності, зумовлюючи зміну рівнів цього складного психічного процесу.

Аналіз сучасних вітчизняних наукових досліджень із проблеми психологічних механізмів розвитку національної самосвідомості, які проводилися у галузях вікової та педагогічної психології, засвідчив, що предметом детального вивчення дослідників були лише такі її аспекти, як розвиток національної рефлексії молодших школярів у процесі навчальної діяльності (М.А. Шугай [4]) і вплив національної ідентифікації на становлення «Я-образу» особистості 14–20 рр. (О.В. Шевченко [3]). Водночас установлено, що за межами наукового інтересу психологів залишилося питання вікової динаміки національної саморефлексії юнацтва за показником «рідна мова», емпіричне вивчення якого стало **метою** цієї **статті**.

Нагадаємо, що за результатами ретельного огляду та узагальнення ряду наукових досліджень у галузі психології [1; 2; 5] було розкрито сутність феномена національної саморефлексії, яка відбивається в пізнанні, аналізуванні та усвідомленні особистістю юнацького віку власних якостей як представника конкретної нації. Національна саморефлексія є важливим психологічним механізмом розвитку національної самосвідомості особистості періоду юності. Натомість остання є процесом осмислення особистістю себе як представника конкретної нації, оцінювання себе як носія її певних суб'єктивних (національна свідомість, національний характер) і об'єктивних (мова, культура, територія проживання, держава з певним політичним самоврядуванням і рівнем економічного розвитку) ознак. З метою емпіричного вивчення вікової динаміки